

บทที่ ๕

ความเป็นครู นักเรียน นักศึกษา

๑. กล่าวนำ

ดังที่นำเสนอแล้วในบทที่ ๓ และ ๔ คุณสมบัติหนึ่งที่สำคัญของการเป็นคนมีคุณภาพ คือ “การรู้จักหน้าที่” คุณสมบัติ “การรู้จักหน้าที่” มีความสำคัญเป็นพิเศษสำหรับบุคคลกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องในสังคมไทยว่า เป็นปุษยนียบุคคล การรู้จักหน้าที่และปฏิบัติตามหน้าที่ของกลุ่มบุคคลนี้ จึงมีส่วนที่สำคัญในการปลูกฝังคุณสมบัติต่างๆ ที่ได้กล่าวถึงแล้วข้างต้น เพราะบุคคลกลุ่มนี้จะเป็นแบบฉบับที่ดีสำหรับบุคคลกลุ่มอื่นๆ จะได้ออกเลียนแบบอย่าง เนื่องจากบุคคลกลุ่มอื่นๆ จักมีโอกาสอย่างน้อยช่วงหนึ่งของชีวิตที่ได้สัมผัสกับการทำหน้าที่ของบุคคลกลุ่มนี้เสมอ และเพราะการรู้จักหน้าที่ของบุคคลกลุ่มนี้ จะมีส่วนการทำหน้าที่นั้นเป็นการกระทำที่ได้ผลสำเร็จ และเพิ่มน้ำหนักแก่สาระที่พร่ำสั่งสอนให้แก่คนอื่นๆ ได้เรียนรู้และได้นำไปปฏิบัติบุคคลกลุ่มที่ทำกำลังกล่าวถึงนี้คือ “ครู” นั่นเอง

ความสำคัญของการรู้จักหน้าที่ของบุคคลที่เป็นครูทวีขึ้น เมื่อวิเคราะห์จากทัศนะว่า นอกจากกลุ่มบุคคลที่ทำหน้าที่ “ครู” อย่างเป็นทางการ กล่าวคือเป็นครูตามโรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่างๆ แล้ว ปัจเจกบุคคลที่มีได้เลือกอาชีพ “ครู” อย่างเป็นทางการ ก็จะทำหน้าที่ครูในช่วงต่างๆ ของชีวิตและในบทบาทต่างๆ ด้วย อาทิในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่ บุคคลก็มีหน้าที่เป็น “ครู” ซึ่งแนะนำผู้เยาว์เพื่อให้สามารถกระทำตัวให้เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้นไปสำหรับคนจำนวนหนึ่ง และเพื่อให้สามารถกระทำตัวได้ถูกต้องในบทบาทต่างๆ สำหรับคนอีกจำนวนหนึ่งในฐานะที่เป็นผู้บังคับบัญชา บุคคลก็มีหน้าที่เป็น “ครู” แนะนำบอกกล่าวให้ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา สามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและส่งผลดียิ่งขึ้นให้แก่องค์กร เป็นต้น การรู้จักหน้าที่ของครูและการที่ครูรู้จักหน้าที่ของตนเองจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ที่ปัจเจกบุคคลจะพึงรับรู้ไว้ทั้งที่มีอาชีพเป็น “ครู” โดยตรง และมีโอกาสเป็น “ครู” โดยอ้อมในวาระและบทบาทต่างๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงตระหนักถึงความสำคัญของอาชีพ “ครู” ในลักษณะนี้ จึงได้ทรงมีแนวพระราชดำริที่เป็นระบบมากสำหรับอาชีพนี้เป็นการเฉพาะ ซึ่งปรากฏอย่างชัดเจนในพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานให้แก่คณะครูในโอกาสต่างๆ

๒. ความเป็นครู เป็นอาจารย์

๒.๑ หน้าที่และจุดมุ่งหมาย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริว่า หน้าที่ของครูคือ “สร้างเสริมรากฐานชีวิตอันแข็งแรงสมบูรณ์แก่เยาวชน ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และความรู้ความฉลาด และที่สำคัญที่สุด จะต้องฝึกอบรมให้รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักตัดสินใจด้วยเหตุผล และรู้จักสร้างสรรค์ตามแนวทางที่สุจริตยุติธรรม” (๒๗ กรกฎาคม ๒๕๒๔) กล่าวในอีกลักษณะหนึ่งก็คือ ในการอบรมผู้ที่เป็นศิษย์ “ต้องพยายามอบรม ไม่ใช่เฉพาะในศิลปวิทยา จะต้องอบรมในทางด้านศีลธรรม และการสังคมให้รู้จักเป็นคนดี เป็นประโยชน์ต่อสังคม” (๒๖ สิงหาคม ๒๕๒๓) “ขอให้เพียรพยายามปลูกฝังความรู้ความคิดที่ปราศจากโทษให้แก่เขาโดยเสมอหน้า แนะนำอบรมด้วยเหตุผลและด้วยความจริงใจ ประกอบด้วยความเมตตาปรานี สงเคราะห์อนุเคราะห์และนำพาไปสู่ทางที่ถูกที่เจริญ เยาวชนก็จะเกิดมีความมั่นใจและมีกำลังใจที่จะทำความดี เพื่อจักได้มีอนาคตที่มั่นคงแจ่มใสในวันข้างหน้า” (๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๕)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงย้ำว่า จุดมุ่งหมายของการสอน คือการอบรมสั่งสอน “ให้คนได้เรียนดี เพื่อที่จะสามารถทำงาน สร้างตัวและดำรงตัวให้เป็นหลักเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมได้” การอบรมสั่งสอนให้ผู้เรียนได้เรียนดี คือการสั่งสอนในลักษณะต่อไปนี้

(๑) “จะต้องสอนวิชาการที่ดี ที่ถูกต้องแน่นแฟ้น ให้มีความสามารถและหลักการในการปฏิบัติ”

(๒) “ต้องฝึกหัดอบรมในจิตใจและความประพฤติปฏิบัติ ให้รู้เหตุผลและความผิดชอบชั่วดี เพื่อมิให้นำความรู้ไปใช้ในทางเบียดเบียนกันและกัน” และ

(๓) “ต้องให้มีกำลังและสุขภาพสมบูรณ์ ทั้งทางกายทางใจ” (๒๕ กันยายน ๒๕๒๑)

การสอนและการอบรมมีความแตกต่างกันที่คนส่วนใหญ่โดยเฉพาะผู้ที่ยึดอาชีพเป็นครูเป็นอาจารย์ไม่ได้ตระหนักกัน และหรือไม่ได้ให้ความสำคัญในกระบวนการศึกษา แม้ว่าบรรดาครูอาจารย์จะใช้คำทั้งสองควบคู่กันอยู่เป็นประจำ แต่สิ่งที่ทำกันจริงๆก็เพียงเป็นการสอนเท่านั้น แต่ความแตกต่างระหว่างการสอนการอบรมนี้เป็นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงตระหนักเป็นอย่างดี และทรงย้ำอยู่เสมอในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานให้แก่กลุ่มครูที่มีโอกาสเข้าเฝ้า พระองค์ทรงมีทศนะว่า “การสอนคือทำให้ความรู้แก่ผู้เรียนส่วนการอบรมเป็นการฝึกจิตใจของผู้นั้นให้ซึมซาบจนดีเป็นนิสัย” (๑๕ ธันวาคม ๒๕๐๓)

โดยสรุป แนวคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องของภารกิจของครูอาจารย์ มีดังนี้ “ครูมีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้อย่างน้อยสองประการคือ ประการแรก ให้ “ความรู้ในทางหลักวิชาการ ซึ่งเป็นความรู้ที่จะทำมาหากินต่อไป” ประการที่สอง “ความรู้ในการประพฤติในการวางตัว” (๑๔ มิถุนายน ๒๕๑๔)

๒.๒ วิธีสอนที่ได้ผล

เพื่อให้การอบรมการอบรมสั่งสอนได้บรรลุผลอย่างจริงจังสมดังที่มุ่งหมายไว้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงชี้แนะเพิ่มเติมดังนี้ว่า หน้าที่ของครูอาจารย์

“ควรจะถือเป็นหลักการว่า ในการสั่งสอนศิษย์นั้น มีความจำเป็นอย่างหนึ่งซึ่งสำคัญมากด้วย

ที่จะต้องพยายามหาทางใช้หลักวิชาและวิธีการสอนที่มีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะช่วยให้นักเรียน

สามารถคิด เข้าใจ และเห็นจริงด้วยตนเอง ในเนื้อหาสาระ ตลอดจนกฎเกณฑ์ในวิชาต่างๆ ที่

เรียน ทั้งสามารถนำกฎเกณฑ์หรือหลักเกณฑ์ที่ได้เรียนรู้แล้วไปใช้ได้เอง โดยมองเห็นและ

ทราบถึงประโยชน์ของการใช้หรือการทำตามบทเรียนนั้นๆ อย่างแน่ใจด้วย...”

(๒๓ มิถุนายน

๒๕๒๐)

จะเห็นได้ชัดเจนจากพระบรมราโชวาทที่อัญเชิญมานี้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นด้วยกับการสอนด้วยการป้อนให้รับ (Spoon feeding) ซึ่งเป็นวิธีที่นิยมปฏิบัติกันในการศึกษาไทยทุกระดับ พระองค์ถึงกับทรงชี้แนะว่า ครูอาจารย์ควรจะให้เด็ก “ได้มีอิสรภาพในการคิดและการเรียนรู้ด้วยตนเองมากๆ ” (๒๘ มิถุนายน ๒๕๑๕)

และบนพื้นฐานของแนวคิดข้างต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานพระบรมราโชวาทเสริมว่า การอบรมสั่งสอนของครูอาจารย์ ควรจะมาในลักษณะของการชักชวน กล่าวคือ “ควรจะชักชวนให้เด็กๆ และเพื่อนครูด้วยกันเข้าใจ ” (๒๖ มิถุนายน ๒๕๒๑) ในประเด็นที่อบรมสั่งสอน แนวการสอนในแบบชักชวนนี้มาในรูปของการชี้เหตุชี้ผล ทางออก อันเป็นลักษณะที่ปรากฏในเนื้อหาของพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้แก่พสกนิกรของพระองค์ในโอกาสต่างๆ ซึ่งเราได้อัญเชิญมาไว้ ณ ที่นี้

แล้วจำนวนหนึ่งในการอภิปรายประเด็นต่างๆในหน้าตั้นๆ และจะได้อันเชิญเพิ่มเติมอีกหน้า ต่อๆไป เพื่อการให้ความลึกซึ้งของระบบพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัว ที่อันเชิญมาในตอนนั้นก็ เป็นตัวอย่างหนึ่งของแนวการสอนในแบบชักชวนที่ได้กล่าวถึงข้างต้น เช่นพระองค์ชี้ให้เห็นว่า “ชีวิตมีอุปสรรค ตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งโตเป็นหนุ่มเป็นสาว นักเรียนได้ประสบอุปสรรคแล้ว และต่อไปเมื่อเป็นผู้ใหญ่จะต้องประสบอุปสรรคมาก ถ้าไม่มีเครื่องมือเครื่องใช้ หมายความว่า ความรู้และจิตใจที่มั่นคง จิตใจที่เผื่อแผ่ และเมตตา ทั้งมีความซื่อสัตย์สุจริตในใจ” (๒๖ กรกฎาคม ๒๕๑๒) ดังนั้น การมีจิตใจที่บริสุทธิ์ มีจิตใจที่สุจริต การอบรมสั่งสอนใน รูปแบบการชักชวนนี้ ย้ำลักษณะของการใช้เหตุผลที่น่าเชื่อถือ (convincing, convincingly) เพื่อให้อีกฝ่ายยอมรับสิ่งที่พูด สาระที่อยากให้รับเอาไว้ อันเป็นรูปแบบของการสื่อสารที่ใช้กันใน ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นการบังคับให้ผู้อบรมสั่งสอนต้องพยายามหาเหตุผลที่ ถูกต้องและน่าเชื่อถือ เพื่อชักชวนให้ผู้อื่นคล้อยตาม จัดเป็นลักษณะที่ตรงกันข้ามกับการอบรม สั่งสอนแบบ บอกรู้ให้ทำ บอกรู้ให้จำ บอกรู้ให้ปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นวิธีการที่นอกจากจะไม่มีส่วนช่วย พัฒนาระบบการใช้เหตุใช้ผลของผู้ถูกอบรมสั่งสอนแล้ว ยังเป็นการสร้างโลกทัศน์ของระบบการ ปกครองแบบเผด็จการอีกด้วย การอบรมสั่งสอนในรูปของการชักชวนที่พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวได้ทรงแนะนำให้ใช้กันอย่างกว้างขวางนั้น เป็นแนวคิดที่สำคัญมาก สำหรับกรณีของ ประเทศไทย ซึ่งยังต้องการพัฒนาความถนัดในการใช้เหตุผลที่ถูกต้องตามหลักตรรกวิทยา ในหมู่ นักเรียนนักศึกษา ตลอดจนผู้ที่เป็นผู้ใหญ่แล้ว และการส่งเสริมความนิยมที่จะใช้วิธีการเช่นนี้ใน กระบวนการปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน อันจะมีส่วนสำคัญในการเอื้อให้ระบอบการ ปกครองแบบประชาธิปไตยได้พัฒนาในจิตวิญญาณของคนไทย

การอบรมสั่งสอนในลักษณะของการชักชวนนี้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นการสร้างความเป็น กันเองระหว่างครูอาจารย์ผู้อบรม และลูกศิษย์ผู้ถูกอบรม และมีนิสัยของ “การเป็นเพื่อน” เพื่อที่ “ผู้เยาว์กว่าในทางความรู้และในทางอายุ มาปรึกษาหารือในปัญหาทุกอย่าง” (๑๕ ธันวาคม ๒๕๑๓) กล่าวอีกในลักษณะหนึ่งแล้ว กระบวนการอบรมสั่งสอนในรูปแบบของการชักชวนนี้ เป็น “การเอาใจ” ลูกศิษย์หรือผู้ถูกอบรม และการเอาใจในลักษณะนี้ก็เป็นสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนเช่นกัน ดังปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของพระบรมราโชวาทที่อันเชิญมาต่อไปนี้

“ครูก็เอาใจลูกศิษย์ในทางตรงกันข้าม เพราะว่าครูที่เอาใจศิษย์ ทำให้ศิษย์มีความ กระตือรือร้นที่

จะเรียน ทำให้การสอนการเรียนสะดวกคล่องมาก...” (๒๓ มีนาคม ๒๕๑๓)

สิ่งที่อันเชิญมานี้ก็จัดเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการอบรมสั่งสอนในรูปแบบของการชักชวนที่กำลัง อภิปรายอยู่ในช่วงนี้นั่นเอง

วิธีการอบรมสั่งสอนที่มีประสิทธิผลในลักษณะข้างต้น จะถูกนำมาใช้เป็นกิจวัตรได้ ก็ต่อเมื่อครูอาจารย์เองทำหน้าที่ของความเป็นครูลักษณะหนึ่ง นั่นคือ “ ครูนั่นจะต้องให้ความรู้แก่เด็กด้วยความเมตตา ” (๒๗ พฤษภาคม ๒๕๑๓) หากปราศจากความรู้สึกลึกซึ้งเช่นนี้แล้ว ครูอาจารย์จะทำหน้าที่อบรมสั่งสอนด้วยวิธีการในลักษณะข้างต้นไม่ได้

นอกจากวิธีการอบรมสั่งสอนที่ได้ย้ำแล้วข้างต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังมีพระราชดำริว่า การทำหน้าที่ของครูอาจารย์จะได้รับผลดียิ่งขึ้นก็ต่อเมื่อครูอาจารย์ “ ทำตัวให้เป็นผู้นำและเป็นพี่ที่พี่ที่แท้จริง ” (๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๕) นอกจากนี้แล้ว ครูมี “ หน้าที่ที่จะรักษาสິงที่ดีที่งาม วิชาการและความอยู่ที่ดีให้คงอยู่ตลอดไป ” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงตระหนักดีว่า “ เป็นหน้าที่ที่หนักและเป็นหน้าที่ที่เต็มไปด้วยอุปสรรค ” แต่ “ ครูก็ต้องทำหน้าที่ เพราะนอกจากจะเป็นทางที่จะสร้างสรรค์สร้างเสริมให้บ้านเมืองก้าวหน้ายังเป็นทางวัตถุและความก้าวหน้าและยังเป็นทางหนึ่งที่จะสร้างบารมีของตน” นั่นคือ “ สร้างเสริมให้ตัวมีความก้าวหน้า ความก้าวหน้า ก็แบ่งเป็นความก้าวหน้าทางวัตถุและความก้าวหน้าทางจิตใจ ย่อมทราบกันดีว่าการเป็นครูจะหวังความก้าวหน้าทางวัตถุอาจยากอยู่ เพราะอาจทำหน้าที่ที่มีเงินเดือนน้อยและยากที่จะให้มีความเจริญรุ่งเรืองทางอิทธิพลหรือทางอื่น แต่ว่าความก้าวหน้าในทางจิตใจจะมีได้มาก เพราะว่าครูที่ดีมีจิตใจเป็นครูแท้ๆ ย่อมเป็นที่นับถือของลูกศิษย์และครูคนหนึ่งๆ ก็มีลูกศิษย์เป็นสิบ จำนวนร้อย จำนวนพัน ” และสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว “ การที่ได้สร้างลูกศิษย์จำนวนมากนี้ ให้มีความรู้และเป็นมนุษย์ที่ดีที่เป็นประโยชน์ต่อบ้านเมืองต่อโลก ก็นับว่าเป็นการสร้างบารมี เกือบจะไม่มีหน้าที่อื่นที่มีความสามารถที่จะสร้างอนุชนรุ่นหลังให้คิดได้เท่า ” (๑๔ กรกฎาคม ๒๕๑๔)

๒.๓ คุณสมบัติการเป็นครูดี

สิ่งที่ได้อภิปรายข้างต้นเน้นประเด็นที่ว่า ผู้ที่เป็นครูอาจารย์นั้น มีหน้าที่อะไรบ้างในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความเข้าใจในหน้าที่ที่พึงกระทำเป็นฐานเบื้องต้นสำหรับการปฏิบัติตนให้ถูกต้อง หรือการมีความรับผิดชอบกับภาระหน้าที่ของผู้ที่ยึดอาชีพนั้นๆ แม้จะมีการตระหนักและความเข้าใจว่า หน้าที่นั้นๆ จักต้องทำกิจกรรมอะไรบ้าง แต่การปฏิบัติตนอาจยังขาดตกบกพร่องอยู่ถ้าบุคคลผู้นั้นขาดคุณสมบัติที่เหมาะสมสำหรับอาชีพนั้นๆ ดังนั้น ความสัมฤทธิ์ผลของการกระทำหน้าที่ในอาชีพนั้นขาดคุณสมบัติของผู้ประกอบอาชีพนั้นๆ (ซึ่งจะต้องสัมพันธ์กับสาระของภาระหน้าที่นั้นๆ) ประการหนึ่ง และความเข้าใจในหน้าที่ที่พึงกระทำสำหรับอาชีพนั้นๆ อีกประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวคิดลักษณะหนึ่งเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นครูอาจารย์ที่ดี ดังนี้

การที่ครูอาจารย์จะ “ ทำตัวให้ดี ให้เป็นที่เคารพรักใคร่ และเชื่อถือได้โดยสนิทใจ ” ก็ต่อเมื่อผู้ที่เป็นครู

(๑) “ จะต้องฝึกฝนตนเองให้แตกฉานละแม่นยำชำนาญ ทั้งในวิชาความรู้และวิธีการสอนเพื่อสามารถสั่งสอนได้อย่างกระจ่างแจ่มแจ้ง และถูกต้องสมบูรณ์

(๒) “ จะต้องฝึกหัดจิตใจของตัวให้เข้มแข็งหนักแน่น สุจริต ซื่อตรง ประกอบด้วยเมตตาและความสุภาพอ่อนโยน จะได้ทำให้ศิษย์มองเหตุซึ่งและประทับใจในความสามารถและความดีของครู แล้วกำหนดจดจำแบบฉบับ ” (๑๓ มิถุนายน ๒๕๒๔)

นั่นคือครูอาจารย์ผู้สอน “ มีหน้าที่จะหาวิชาความรู้และวิธีการครองชีวิตที่ดีมาให้ศิษย์ เพื่อให้ศิษย์สามารถเรียนรู้ได้ก้าวหน้า และการดำเนินชีวิตต่อไปได้ด้วยดีตามธรรมเนียมคลองธรรมจนบรรลุจุดหมาย ” (๑๓ กันยายน ๒๕๒๒) หรือ “ มีหน้าที่ที่ต้องหาความรู้และวิธีการดำรงชีวิตมาให้ศิษย์ได้รู้ได้ทราบ เพื่อให้สามารถเรียนรู้ต่อไปและดำเนินชีวิตต่อไปได้ด้วยดีตามธรรมเนียมคลองธรรม จนบรรลุจุดหมาย ” (๑๕ มิถุนายน ๒๕๒๒) โดยในนี้แล้ว ครูจึงต้อง “ เป็นผู้ใฝ่หาความรู้ ใฝ่หาความดี ทั้งตั้งใจและเต็มใจที่จะช่วยเหลือสนับสนุนผู้อื่นโดยบริสุทธิ์ ” (๒๕ ตุลาคม ๒๕๒๒)

การที่จะกลายเป็นแบบฉบับ เป็นตัวอย่างให้เด็กให้ลูกศิษย์ ทำตามโดยไม่รู้ตัวนั้น “ ครูจะต้องตั้งตัวในความดีอยู่ตลอดเวลา ” (๘ พฤษภาคม ๒๕๑๓) นั่นคือ ครูจะต้องทำตัวเป็นผู้ที่มีศีลธรรม นอกเหนือจากคุณสมบัติอื่นๆ ข้างต้น

ยิ่งไปกว่านั้น “ ที่เป็นครูนั้นจะต้องมีจิตใจที่สูง ถ้าครูใดมีจิตใจที่สูงก็จะทำงานของตัวเองด้วยความสำเร็จจะเป็นที่นับถือของลูกศิษย์ และเป็นที่ยอมรับของผู้ที่เป็นประชาชนทั่วไป ” (๘ กรกฎาคม ๒๕๒๔)

นอกจากต้องมีความรู้ที่เหมาะสมและคุณธรรมที่จำเป็นแล้ว ครูอาจารย์ต้องเรียนรู้และมีหลักเกณฑ์ในการทำงานที่บรรลุผลตามความมุ่งหมาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระมหากรุณาธิคุณแนะนำหลักปฏิบัติ ดังนี้

“เมื่อรับภาระสิ่งใดมากระทำแล้ว ก็นำมาพิจารณาโดยละเอียดรอบคอบ ไม่ตื่นตระหนกหรือ

วู่วาม แล้วพยายามปฏิบัติโดยเต็มความสามารถ ให้สมเหตุผล คำนึงถึงวัตถุประสงค์ตลอดจน

ผลดีหรือผลร้ายที่จะเกิดตามมาภายหลังเป็นสำคัญ...”(๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๖)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงย้ำให้ผู้เป็นครูอาจารย์เพียรพยายามฝึกฝนตนเอง ให้ยึดหลักปฏิบัติข้างต้น “ ต้องมีความคิดริเริ่ม ต้องสามารถจะคิดด้วยตนเอง และทำอะไรต่างๆ โดยไม่ต้องมีใครมาบังคับให้ทำและคิด ” ความคิดริเริ่มที่ถูกต้อง ก็คือการ “ คิดอ่านที่จะทำอะไร ที่จะเป็นสิ่งสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ด้วยตนเอง ไม่ใช่ว่าจะต้องมาเตือนมาบอกว่าขอให้ทำ ขอให้ปฏิบัติ ” (๒ กันยายน ๒๕๖๕)

บนพื้นฐานของแนวคิดเช่นข้างต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่า ครูอาจารย์ “ ไม่ควรปฏิเสธความคิดเห็นอย่างใหม่ หากแต่ต้องกล้ารับฟังไว้ด้วยใจหนักแน่นไม่หวั่นไหว และนำความคิดความเห็นนั้นมาพิจารณาวิเคราะห์โดยละเอียดถี่ถ้วนกว้างขวาง ใช้กำลังความรู้ ความเพ่งพินิจ ความศรัทธา ความมีเหตุผล ความเพียรพยายาม แยกแยะนำเอาส่วนที่ดีมาใช้ปฏิบัติ ” (๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๓)

เมื่อพิจารณาภารกิจที่เรียกร้องจากครูอาจารย์และคุณสมบัติต่างๆ ที่ควรมีในตัวครูอาจารย์ ที่ควรทำหน้าที่ครูได้อย่างสัมฤทธิ์ผล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงยอมรับเมื่อพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่คณะครูอาวุโส ประจำปี ๒๕๖๓ ว่า “ งานของครูนั้น ตามที่ท่านทั้งหลายทราบเพราะว่าได้ปฏิบัติมา เป็นงานที่ยากและต้องใช้ความอดทนเสียสละมาก ” (๑ ตุลาคม ๒๕๖๓) ถึงกระนั้น พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีข้อสังเกตดังต่อไปนี้

“ครูจะหวังผลตอบแทนเป็นยศศักดิ์ ความร่ำรวย หรือประโยชน์ทางวัตถุเป็นที่ตั้งไม่ได้ ผลได้

ส่วนสำคัญจะเป็นผลทางใจ ซึ่งผู้เป็นครูแท้ก็ตั้งใจและภูมิใจอยู่แล้ว คุณเหมือนจะภูมิใจยิ่งกว่า

ข้าวของเงินทองและยศศักดิ์เสียอีก ถึงแม้ผู้ใดใครก็ตาม เมื่อมองให้ลึกซึ้งแล้วก็จะยอมเห็นว่าเป็น

ความจริงอย่างนั้น เพราะความมั่งมีและความยิ่งใหญ่ ไม่อาจบันดาลหรือซื้อหาความผูกพันทาง

ใจอันแท้จริงจากผู้ใดได้ แต่ความเป็นครูนั้นผูกพันใจคนไว้ได้โดยอัตโนมัติ ไม่ต้องซื้อหาหรือ

ใช้อำนาจราชศักดิ์ข่มขู่เอามา จึงเชื่อว่าครูกับศิษย์แล้ว ที่จะลืมนั่นนั้ได้ยากนัก ผู้ที่จะไม่รู้จัก

ไม่เอื้อเพื่อครู คุณเหมือนจะมีแต่คนที่กำลังล้มตัวเมามัวในลาภยศอย่างใดอย่างหนึ่ง
อยู่เท่านั้น

ฉะนั้นครูจึงไม่มีเหตุอันใดจะต้องแสวงหาความพอใจในประโยชน์ทางวัตถุให้มาก
จนเกินความ

จำเป็น เพราะหากหันมาหาประโยชน์ทางวัตถุคืบเกินไปแล้ว ก็จะหันหน้าทีครู
หรือเป็นครู

ไม่ได้เต็มที...”(๕ ตุลาคม ๒๕๑๖)

“ผู้เป็นครูอย่างแท้จริง นับว่าเป็นบุคคลพิเศษ ผู้ต้องแผ่เมตตาและเสียสละเพื่อ
ความสำเร็จ

ความก้าวหน้า และความสุขความเจริญของผู้อื่นอยู่ตลอดชีวิต ที่กล่าวคังนั้น
ประการหนึ่ง

เพราะ ครูจำเป็นต้องมีความรักความสงสารศิษย์ เป็นพื้นฐานทางจิตใจอยู่อย่าง
หนักแน่น จึง

จะสามารถทนลำบาก ทนตรากตรำกายใจ อบรมสั่งสอน และแม้เกี่ยวเจ็ญศิษย์
ให้ตลอดรอดฝั่ง

ได้ อีกประการหนึ่ง จะต้องยอมเสียสละความสุขและประโยชน์ส่วนตัวอันมาก
เพื่อมาทำ

หน้าที่เป็นครู ซึ่งทราบกันคันอยู่ดีแล้วว่าไม่ใช่ ทางที่แสวงหาความร่ำรวย ยศ
ศักดิ์ หรือ

อำนาจความเป็นใหญ่ แต่ประการหนึ่งประการใดให้แกตนได้เลย การที่ท่าน
ทั้งหลายได้รับ

เลือกเฟ้นให้เป็นครูอาวุโส ได้ชื่อว่าบำเพ็ญคุณธรรมของผู้เป็นครูอย่างแน่วแน่และ
ครบถ้วนแล้ว

การบำเพ็ญความดีของท่านถึงหากจะมีได้รับประโยชน์ตอบแทนเหมือนผู้อื่นก็ตาม
แต่ก็ได้รับ

ความเอ็นใจ ปลื้มใจ และความเคารพรักใคร่จากศิษย์ในที่ทุกหนทุกแห่ง ทุก
วงการ ซึ่งเป็น

ความสุขทางจิตใจอย่างพิเศษ...”(๑๓ ตุลาคม ๒๕๒๐)

๒.๔ ครูที่แท้และครูแบบฉบับ

แม้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงเริ่มกังวลกับคุณภาพของครู อาจารย์ โดยอภิปรายแล้ว เมื่อพระองค์ได้ทรงค้นพบว่า “ ในทุกวันนี้ การปฏิบัติของครูบางหมู่ ทำให้รู้สึกกันทั่วไปว่า ครูไม่ค่อยห่วงประโยชน์ที่ควรจะห่วง หันไปห่วงยศ ห่วงตำแหน่ง ห่วง สิทธิ และค่อนข้างจะร้ายอยู่ก็คือ ห่วงรายได้ ความห่วงสิ่งเหล่านี้ ถ้าปล่อยไว้ จะค่อยๆ เข้ามา ทำลายความเป็นครูทีละเล็กทีละน้อย ซึ่งเชื่อว่า ที่สุดจะสามารถบั่นทอนทำลายความมีน้ำใจ ความเมตตา ความเสียสละทุกอย่างได้ ทำให้กลายเป็นคนขาดน้ำใจ ละโมบ เห็นแก่ตัว ลืม ประโยชน์ของศิษย์ กล่าวสั้นคือ จะไม่มีอะไรดีเหลือพอที่จะเคารพนับถือกันได้” (๕ ตุลาคม ๒๕๑๖) ถ้าหากครูอาจารย์ทั้งหลายมีความกังวลห่วงใยในสภาพที่ครูอาจารย์ได้รับความนิยมน เลื่อมใสและศรัทธาน้อยลงๆ ก็สมควรที่ครูอาจารย์ทั้งหลายจะ “ ทำตัวให้เป็นครูที่แท้ต่อไป ” ช่วยกัน “ ดำรงสถาบันอันทรงเกียรติของครูไว้” (๕ ตุลาคม ๒๕๑๖) ทั้งนี้เพื่อรักษาคุณค่าความเป็นครูตลอดไป ตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงกรุณาชี้แนะให้แล้ว

การทำตัวให้เป็นครูที่แท้และครูแบบฉบับ จะทำอย่างไรนั้น พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวได้ทรงแนะนำอยู่เป็นประจำ พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่อัญเชิญมาเสนอ ข้างล่างนี้ เป็นอีกแนวหนึ่งของการกล่าวถึงครูที่แท้ ครูแบบฉบับ ซึ่งแตกต่างไปจากแนวคิด ข้างต้นไม่มากนัก แต่ก็ยังคงมีค่าที่ (ครูอาจารย์ในระดับความรู้ต่างๆ จะได้อ่านบทบทพทวนอยู่อย่าง สม่ำเสมอ

“ครูที่แท้นั้นเป็นผู้ที่ทำแต่ความดี คือ ต้องหมั่นขยันและอดสาหะพากเพียร ต้อง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

และเสียสละ ต้องหนักแน่นอดกลั้นและอดทน ต้องรักษาวินัย สำรวจระวัง ความประพฤติ

ปฏิบัติของตนให้อยู่ให้อยู่ในระเบียบแบบแผนที่ตั้งงาม ต้องปลื้มตัวปลื้มใจ จาก ความ

สะดวกสบาย และความสนุกรื่นเริง ที่ไม่สมควรแก่เกียรติภูมิของตน ต้องตั้งใจให้ มั่นคงแน่วแน่

ต้องซื่อสัตย์ รักษาความจริงใจ ต้องเมตตาหวังดี ต้องวางใจเป็นกลาง ไม่ปล่อย ไปตาม

อำนาจอคติ ต้องอบรมปัญญาให้เพิ่มพูนสมบูรณ์ขึ้น ทั้งด้านวิชาการ และความ ฉลาดรอบรู้ใน

เหตุและผล เมื่อครูที่ดีที่แท้เป็นดังนี้ จะกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้สำ การทำหน้าที่ครู ก็คือการสร้าง

บารมีที่แท้จริง”

“ครูตามแบบฉบับมักจะมีได้เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยทรัพย์ ด้วยศรัทธา อำนาจและอิทธิพลนัก หาก

บริบูรณ์ด้วยสมบัติทางคุณธรรม เช่นความซื่อสัตย์สุจริต ความเมตตาปราณี ความเสียสละ

ซึ่งเป็นเหตุทำให้สามารถผูกพันจิตใจผู้เป็นศิษย์ให้รักใคร่ไว้ใจ และความเคารพเชื่อฟังได้แน่น

แน่น และสามารถที่จะสั่งสอนถ่ายทอด ทั้งวิชาความรู้ทั้งจิตใจและมารยาทที่ดีให้แก่ศิษย์ได้

พร้อมมูล ทำให้ศิษย์มีความฉลาดรอบรู้ มีความนอบน้อม...” (๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๘)

เมื่อพิจารณาแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับอาชีพครูและเกี่ยวกับความเป็นครูที่ได้นำเสนอแล้วข้างต้น และโดยเฉพาะที่พระองค์ได้ทรงสรุปเอาไว้ด้วยพระองค์เองว่า

“ความเป็นครูหมายถึงการมีความรู้ดีประกอบไปด้วยหลักวิชาที่ถูกต้องแน่นแฟ้นและแจ่มแจ้งแก่

ใจ รวมทั้งคุณภาพดีและความเอื้ออารี บรรณาที่จะถ่ายทอดเพื่อแผ่ให้คนอื่นได้มีความรู้ความ

เข้าใจที่ดีด้วย ความแจ่มแจ้งแน่ชัดในใจย่อมทำให้สามารถส่งแสดงความรู้ออกมาให้เข้าใจตาม

ได้โดยง่าย ทั้งในการปฏิบัติงาน ก็ย่อมทำให้ผู้ร่วมงานได้เข้าใจโดยแจ่มชัด ส่วนความหวังดี

โดยบริสุทธิ์ใจนั้น จะน้อมนำให้เกิดศรัทธาแจ่มใสมีใจพร้อมที่จะรับความรู้ด้วยความเบิกบาน

ทั้งพร้อมที่จะร่วมงานกับผู้ที่มิใช่คุณสมบัติของครู โดยเต็มใจและมั่นใจ...” (๒๕ ตุลาคม ๒๕๒๒)

ในขณะที่ผู้เป็นครูแท้หรือครูแบบฉบับ ก็คือ ผู้มี “ ความสำนึกรับผิดชอบในหน้าที่ให้สมกับเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากผู้ปกครองของนักเรียน และจากความคาดหวังของสังคม ” (๑๔

ธันวาคม ๒๕๐๔) แล้ว ก็ไม่น่าประหลาดใจแต่อย่างใดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีข้อยุติที่สำคัญมากกว่า “ความเป็นครูจึงมิใช่คุณสมบัติเฉพาะสำหรับครูเท่านั้น หากแต่เป็นคุณสมบัติที่จะอำนวยประโยชน์แก่อุทิศแก่ทุกคนและแก่กิจการทุกอย่าง” (๒๕ ตุลาคม ๒๕๒๒) พิจารณาจากข้อยุติเช่นนี้ และพิจารณาจากแง่ที่ว่าบุคคลทุกคนมีโอกาสที่จะเป็นครูในลักษณะใดลักษณะหนึ่งในช่วงต่างๆ ของชีวิต ในขณะที่มีความจำเป็นที่จะต้องประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัวตลอดจนต้องทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันแล้ว การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยในอาชีพ “ครู” เป็นพิเศษและทรงให้หลักพระราชดำริที่แยกกายเสมอมา จึงสะท้อนถึงพระอัจฉริยะของพระองค์และ สมควรที่คนไทยทุกคนทั้งที่เป็นครูโดยอาชีพและไม่ใช่ จะได้ทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้งและปฏิบัติตามอย่างจริงจังและจริงใจ “ความเป็นครู” ควรเป็นสิ่งที่มืออยู่กับคนไทยทุกผู้ทุกนามเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของสังคมไทย

๓. ความเป็นนักเรียนนักศึกษา

การพิจารณาหน้าที่ที่พึงปรารถนาของครูของอาจารย์นั้น เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่เป็นครูสามารถกระทำตัวได้อย่างถูกต้องมากยิ่งขึ้นไปอีก เมื่อข่าวสารเช่นนี้ได้รับการเผยแพร่และเป็นที่ทราบกันดีทั่วไป แต่ประสิทธิผลของการทำหน้าที่ครูจึงมีมากยิ่งขึ้นไปอีก ถ้าผู้ที่ต้องศึกษาเล่าเรียนจากครูอาจารย์ เป็นกลุ่มบุคคลที่รู้จักหน้าที่ของความเป็นนักเรียนนักศึกษาด้วยเช่นกัน อันเป็นลักษณะที่เข้าทำนองว่า การตบมือสองข้างย่อมได้เสียงที่ชัดเจนและก้องกว่าก้งวานกว่าการตบมือเพียงข้างเดียว พิจารณาจากพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเราอาจกล่าวได้ว่า พระองค์ได้ทรงตระหนักถึงนัยเช่นนี้ และได้ทรงเน้นความสำคัญของการทำความเข้าใจในหน้าที่ของนักเรียนนักศึกษาด้วยเสมอเมื่อพระองค์ได้ทรงมีโอกาสกล่าวถึงหน้าที่ของครู

๓.๑ หน้าที่และจุดมุ่งหมาย

เพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งพระองค์ได้ทรงวิเคราะห์ภาระหน้าที่ของครูบาอาจารย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทว่า

“เยาวชนที่กำลังเล่าเรียนวิชาการต่างๆอยู่ในโรงเรียน จำเป็นต้องได้รับการฝึกหัด
ขีดเคลาทั้ง
ร่างกายและจิตใจอย่างถูกต้องเหมาะสมพร้อมกันไปด้วย เพื่อให้ร่างกายและจิตใจ
ที่ได้รับการ
ฝึกหัดขีดเคลาให้แข็งแรง คล่องแคล่ว สะอาดหมดจด ซื่อสัตย์ สุจริต มีเมตตา
และเป็น
ระเบียบแล้วนั้น ได้เป็นรากฐานอันมั่นคงสำหรับรับการรองรับความรู้ความสามารถ
ทางวิชาการ
ต่อไป และจะอุดหนุนส่งเสริมให้แต่ละคน สามารถตัดสินใจใช้วิทยาการทำ
ประโยชน์ช่วยคน
ช่วยส่วนรวม ได้อย่างถูกถ้วน...” (๑ กรกฎาคม ๒๕๒๔)

เมื่อมีรากฐานเช่นว่าแล้ว “หน้าที่ของเยาวชนคือการเรียน แล้วก็นอกจากเรียนรู้คือเมื่อ
เรียนแล้ว ก็เริ่มช่วยกันสร้างความมั่นคงแก่บ้านเมือง โดยใช้ความรู้ที่ได้มาใช้เป็นประโยชน์
พัฒนาบ้านเมืองให้มั่นคง” ความจำเป็นที่ต้องเรียนรู้นั้นก็เนื่องจาก “ความรู้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดใน
ชีวิตของเรา เพราะว่าเราจะทำอะไรก็ต้องประกอบด้วยความรู้ เมื่อได้มาเห็นสิ่งใดแล้ว ก็ต้อง
ใช้สติพิจารณาเช่นกัน หมายความว่า ถ้าเราได้ฟังจากใครก็ตาม หรือแม้จะได้เห็นด้วยตาของ
ตนเองก็ตาม เราต้องใช้การพิจารณาทั้งสิ้น คำว่าพิจารณานี้ต้องเข้าใจว่าหมายถึงว่าเห็นอะไร ได้
ฟังได้ยินอะไรแล้ว นำมาคิด คิดว่าถูกหลักและเหตุผลไหม” (๖ เมษายน ๒๕๑๒)

๓.๒ วิธีเรียนรู้ที่ได้ผล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานหลักการสำหรับวิธีเรียนรู้ให้ได้ผล นั่นคือ
วิธีที่จะเรียนรู้เพื่อความสำเร็จในชีวิต ความสุขสบาย และความเจริญก้าวหน้าในอนาคต “สำคัญ
ที่สุด จะต้องทำใจให้แน่วแน่ เข้มแข็งพร้อมด้วยความหมั่นขยันที่จะเรียน จะต้องทำใจให้พร้อม
ที่จะรับรู้ ที่จะเชื่อฟัง เคารพครู” (๑๓ มิถุนายน ๒๕๒๐) กล่าวในอีกลักษณะหนึ่งก็คือ
นักเรียนนักศึกษา “ทุกคนจะต้องมีระเบียบหรือวินัยในกาย ระเบียบหรือวินัยในใจ ทำให้
สามารถที่จะเรียนรู้วิชาการ สามารถที่จะสอบไล่ได้ปริญญา และได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิต แต่ในเวลา
เดียวกันจะต้องเรียน หาวินัยในกายและในใจมาทำให้เกิดปัญญาชนแท้ และจะมีความสำเร็จทุกๆ
สิ่งที่ต้องการที่จะทำคือ บรรลุความสำเร็จโดยแท้” (๑๐ กันยายน ๒๕๒๔)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังพระราชทานพระบรมราโชวาทเสริมอีกว่า การเรียนรู้ของผู้ที่เป็นนักเรียนนักศึกษาที่ฉลาดที่ได้ผล ก็คือ “ต้องเรียนรู้จากผู้ที่มีการประสบการณ์มีความรู้ในชีวิตมากกว่า แต่มิได้หมายความว่าผู้ที่ยาวจะโง่ จะเกิดมาเป็นอันขาด ผู้ที่ยาววัยก็ย่อมต้องฝึกตนเองให้สามารถฟังผู้เป็นครูและผู้ใหญ่ที่เมตตาเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรู้จริงๆ เพื่อที่ผู้ใหญ่ว่าได้ชี้แจงทางชีวิตที่ถูกต้องที่เจริญให้”

(๒๗ ตุลาคม ๒๕๑๓)

และเมื่อสามารถทำให้ผู้ใหญ่ผู้เป็นครู “มีความต้องการ มีความกระตือรือร้น” ที่จะทำให้ความรู้แก่เด็กแก่นักเรียนนักศึกษา ผู้เป็นเด็กเป็นนักเรียน ก็ต้อง “เอาใจ” ครู โดยผู้ให้ความรู้ผู้เป็นครู ก็จะสนองตอบด้วยการเอาใจใส่เช่นกัน เพื่อ “เพื่อทำให้ลูกศิษย์มีความกระตือรือร้นที่จะเรียน” การเอาใจจึงเป็นสิ่งที่สำคัญการเอาใจซึ่งกันและกันในทางที่ถูก “ก็จะทำให้อยู่ร่วมกันได้ ช่วยกันได้ การเอาใจนี้ผลที่ได้ก็คือมีความสามัคคีช่วยซึ่งกันและกัน ถ้าเอาใจในทางที่ถูกแล้ว ก็จะทำให้ทุกคนประสบความสำเร็จได้มากที่สุด” (๒๓ มีนาคม ๒๕๑๗) แนวพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเสนอแนะนี้จัดเป็นความคิดที่ที่คนส่วนใหญ่มองข้ามเสมอ โดยมักคิดแบบง่ายๆ ว่า ผู้ใหญ่ในฐานะผู้มีอำนาจ ไม่ต้องสนใจผู้น้อย และผู้ที่อยู่ใต้อำนาจแต่อย่างใด แต่ถ้าผู้มีอำนาจ “เอาใจ” คนที่อยู่ในภาวะด้อยกว่าในเชิงอายุ เชิงความรู้ เชิงตำแหน่งหน้าที่ แล้วแม้เพียงเล็กน้อย จะทำให้บุคคลเหล่านั้นเกิดกำลังใจ เกิดความกระตือรือร้น ที่จะรับความรู้เรียนรู้จากผู้ที่อยู่ภาวะสถานภาพที่เหนือกว่าการเรียนรู้และการปฏิบัติงานก็จะเกิดขึ้นได้ง่ายและอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผ่านการเสริมพลังกำลังใจกันและกัน

๓.๓ สรุป

โดยสรุป “เด็กต้องเรียนรู้ อบรมความดี ฝึกหัดวินัยให้มีพร้อมแต่เยาว์วัย จึงจะมีความสุขความเจริญทั้งในวันนี้และวันข้างหน้า” (๑๘ ธันวาคม ๒๕๒๒) ดังนี้

“หน้าที่สำคัญของนักเรียนอยู่ที่เรียนได้เต็มกำลัง และให้สำเร็จ การจะเรียนให้ได้
อย่างนั้น จะ

ทำอย่างไร ก็จะต้องมีวิชาสำหรับสร้างตัวให้มีความสุขความเจริญต่อไปข้างหน้า
ถ้าไม่

ชวนชายศึกษาเสียแต่ต้นจะไม่มีโอกาส จะทำให้ชีวิตอับเฉาเป็นคนไร้ประโยชน์
เพราะไม่มี

ความรู้ติดตัว เมื่อเข้าใจแล้วอย่างนี้จะได้นักเรียนขยันเรียน ด้วยความบากบั่น
อดทน เพราะรู้

ซึ่งถึงประโยชน์ละคุณค่าของวิชาการความรู้การที่จะเรียนได้ดี ให้รู้วิชาแจ่มแจ้ง
ลึกซึ้งได้นั้น

นอกจากจะอยู่ที่ความตั้งใจและความขยันหมั่นเพียรแล้ว ยังอยู่ที่ความมีสัมมาคารา
วะความ

ฉลาดที่จะทำตัวให้เป็นที่เมตตาเอ็นดูของครูด้วย ถ้าทำตัวดี มีความอ่อนน้อม
เคารพเชื่อฟังครู

เอาใจใส่ช่วยเหลือครูในกิจต่างๆ แม้เล็กน้อยก็ไม่นิ่งดูคายนหรือเฉยเมย ครูย่อม
มองเห็นความดี

ในกายในใจของตัว จะรักใคร่เหมือนเป็นทั้งลูกทั้งศิษย์ จะยินดีสั่งสอนอบรม
ความรู้ความดีทุก

อย่างให้โดยเต็มใจและจริงใจ ให้เล่าเรียนสำเร็จผลได้เต็มเปี่ยม.” (๗ มิถุนายน
๒๕๒๑)

๔. ความสำคัญของครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา ที่มีคุณภาพ

ระบบพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในส่วนที่เกี่ยวข้อง “ความเป็นครู
อาจารย์และความเป็นนักเรียนนักศึกษา” ที่นำเสนอในบทที่ ๕ นี้ อาจกล่าวได้อย่างเต็มปากว่า
เป็นระบบความคิดที่ครอบคลุม ที่ไม่พบเห็นในผลงานของบุคคลอื่นๆ ในวงการศึกษ จัดเป็น
ระบบความคิดที่เกี่ยวพันกับกระบวนการเรียนการสอนที่ก้าวหน้าเป็นอย่างมาก และความก้าวหน้า
นี้มีความเด่นยิ่งขึ้นไปอีกเมื่อเราตระหนักดีแล้วว่า ผู้ที่อยู่ในวงการศึกษไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่ระดับ
ประถมศึกษาไปจนถึงระดับอุดมศึกษาให้ความสนใจมากในเรื่อง เนื้อหาวิชา หลักสูตร สถานที่
ศึกษา และสิ่งอำนวยความสะดวกและอุปกรณ์การศึกษา มีนักเรียนศึกษาน้อยเหลือเกินที่ให้ความ
สนใจในเรื่องกระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ และมีจำนวนน้อยไปอีกที่สนใจ
คุณสมบัติของความเป็นครูเป็นอาจารย์ เป็นนักเรียน เป็นนักศึกษาที่ดี ในสภาพเช่นนี้จึงไม่น่า
ประหลาดใจแต่อย่างใดที่ครูอาจารย์นักเรียนนักศึกษไทยในปัจจุบันส่วนใหญ่ไม่ได้ช่วยกัน “ทำ
ในสิ่งที่สร้างสรรค์ตามหน้าที่ตน” ในแนวที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานให้แก่
คณะครูอาจารย์ คณะนักเรียนนักศึกษา รวมทั้งบัณฑิตที่ได้รับปริญญาทางการศึกษา

สภาพเช่นนี้สร้างความวิตกกังวลมากยิ่งขึ้นเมื่อเรายอมรับว่าบุคคลที่มีโอกาสเป็น “ครู” ทั้งโดยอาชีพและโดยนัยในบทบาทต่างๆ ที่ต้องถ่ายทอดความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ให้แก่ผู้อื่นที่ด้อยกว่าในความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ พร้อมๆกับมีโอกาสเป็น “นักเรียนนักศึกษา” ในช่วงต่างๆ ของชีวิต ทั้งที่บ้านที่โรงเรียน ที่ทำงาน และในสภาพแวดล้อมอื่นๆ เมื่อบุคคลไม่รู้จักหน้าที่อันเหมาะสมและถูกต้องและไม่ซาบซึ้งในหน้าที่ของความเป็นครู ความเป็นนักเรียนนักศึกษาตามระบบพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โอกาสที่บุคคลจะมีส่วนสร้างสรรค์สังคมก็น้อยลงไป

ระบบพระราชดำริในเรื่องของความเป็นครูอาจารย์ความเป็นนักเรียนนักศึกษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่นำเสนอในบทที่ ๕ นี้ หากมีการนำไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นกิจจะลักษณะแล้ว จะทำให้คุณค่าของระบบพระราชดำริดังกล่าวที่มีต่อระบบการศึกษาไทยเพิ่มขึ้นอีกเป็นทวีคูณ ถึงเวลาแล้วที่คนไทย โดยเฉพาะผู้ที่มีอาชีพเป็นครูอาจารย์ และเป็นนักเรียนนักศึกษา เพื่อจะได้มีส่วนสร้างสรรค์สังคมไทยให้มีบุคคลที่เปรียบด้วยคุณภาพ

๕ ลักษณะที่ควรจะเป็นสำหรับนักศึกษาไทย

การกล่าวถึงความเป็นครู เป็นอาจารย์ เป็นนักเรียน เป็นนักศึกษา ไม่ว่าจะไปในทางบวกหรือในด้านลบ จัดเป็นการอภิปรายถึงเรื่องการศึกษา โดยพิจารณาในระดับองค์ประกอบหลักที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลในบทบาทต่าง ๆ นั้นเอง ดังนั้น เนื้อหาของบทนี้จะสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปอีกถ้าเราได้อภิปรายระบบพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องการศึกษา ที่เรียบเรียงจากพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่พระองค์ท่านพระราชทานให้กลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวงการการศึกษาไทย

๕.๑ วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการศึกษา

สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญมาก ทั้งนี้เพราะ “ประเทศชาติของเราจะเจริญหรือเสื่อมลงนั้นขึ้นอยู่กับการศึกษาของประชาชนแต่ละคนเป็นสำคัญ” และ “ผลการศึกษาอบรมในวันนี้ จะเป็นเครื่องกำหนดอนาคตของชาติในวันข้างหน้า ” (๒ ธันวาคม ๒๕๐๘) “ การศึกษาจึงเป็นกลไกที่สำคัญและเป็นกลไกที่จะต้องมีส่วนรวม” (๒๘ มีนาคม ๒๕๑๓)

ความสำคัญของการศึกษาเป็นประการฉะนี้ ทำให้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ พระราชทานพระบรมราโชวาทว่า

“การศึกษานั้น ไม่ว่าจะศึกษาเพื่อตน หรือจะให้แก่ผู้อื่น สำคัญอย่างยิ่งที่จะต้อง ทำให้ได้ตรง

ตามวัตถุประสงค์ จึงจะได้ผลเป็นคุณเป็นประโยชน์ มิฉะนั้น จะต้องมีการ ผิดพลาดเสียหาย

เกิดขึ้น ทำให้เสียเวลาและเสียประโยชน์ไปเปล่าๆ วัตถุประสงค์ของการศึกษานั้น คืออย่างไร

กล่าวโดยรวมยอด ก็คือ การทำให้บุคคลมีปัจจัยหรือมีอุปกรณ์สำหรับชีวิตอย่าง ครบถ้วน

เพียงพอ ทั้งในส่วนวิชาความรู้ ส่วนความคิดวินัย และส่วนจิตใจคุณธรรมความ ประพฤติ

ส่วนความขยันอดทนและความสามารถ ในอันที่จะนำความรู้ความคิดไปใช้ ปฏิบัติงานด้วย

ตนเองให้ได้จริงๆ เพื่อสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสุขความเจริญมั่นคง และ สร้างสรรค์

ประโยชน์ให้แก่สังคมและบ้านเมืองได้ตามควรแกฐานะด้วย...” (๒๕ มิถุนายน ๒๕๒๓)

หรือในโอกาสหนึ่ง

“การให้การศึกษานั้น กล่าวโดยวัตถุประสงค์ที่แท้จริง คือ การสร้างสรรค์ความรู้ ความคิด

พร้อมทั้งคุณสมบัติและจิตใจที่สมบูรณ์ ให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล เพื่อช่วยให้เขา สามารถ

ดำรงชีวิตอยู่อย่างมั่นคงและราบรื่น ทั้งสามารถบำเพ็ญประโยชน์สุขเพื่อตนเพื่อ ส่วนรวมได้ตาม

ควรแก่สภาพ...” (๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๒๓)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงอธิบายแนวคิดข้างต้นนี้เพิ่มเติมในอีกลักษณะ หนึ่ง ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทที่อัญเชิญมาไว้ ณ ที่นี้ ดังนี้

“การศึกษาที่ดีด้านวิชาการเป็นทั้งรากฐานและปัจจัยสำหรับการสร้างสรรค์ แต่การ ที่จะนำเอา

วิชาการมาสร้างสรรค์ให้สำเร็จได้นั้น จำเป็นที่สุดที่จะต้องอาศัยการศึกษาที่ดีด้าน
อื่นๆ เข้า
ประกอบอุดหนุนด้วย การศึกษาที่ดีด้านอื่นๆ นั้น หมายถึงการศึกษายอบรมทุกๆ
อย่าง ทั้งทาง
ความคิดจิตใจและความประพฤติปฏิบัติ อันเป็นตัวสำคัญในการฝึกฝนขัดเกลาให้
บุคคลให้มี
ความคิดความฉลาด หนักแน่นในเหตุผลและความสุจริต ละเอียดรอบคอบ รู้จัก
รับผิดชอบ
รู้จักตัดสินใจตามทางที่ถูกต้องเป็นธรรมและสำคัญอย่างยิ่ง ก็คือมีความ
ขยันหมั่นเพียร
อดสาหะชวนขวยที่จะลงมือทำการทุกอย่างไม่ว่าเล็กใหญ่ว่ายาก ด้วยตัวเอง...”
(๑๑ กรกฎาคม ๒๕๒๒)

๕.๒ ลักษณะของระบบการศึกษา

จากนัยข้างต้นที่ปรากฏที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรา
สามารถสรุปได้ว่าระบบการศึกษาจะต้องตอบสนองวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น การจัดเนื้อหาที่
จะต้องศึกษาก็ดี วิธีการศึกษาก็ดีจะต้องกำหนดขึ้นเพื่อให้บรรลุผลในรูปลักษณะที่กำหนดโดย
วัตถุประสงค์ นั้นคือ ผู้ที่ผ่านเข้าสู่กระบวนการศึกษาดังแต่ระดับประถมศึกษาไปสู่
ระดับอุดมศึกษาจะต้องได้รับการแนะนำส่งเสริมให้ “มีความเจริญงอกงามในการเรียนรู้ การ
คิดอ่าน การกระทำ และให้สามารถนำเอาคุณสมบัติทั้งปวงที่มีอยู่ในตัว ออกมาใช้ให้เป็น
ประโยชน์แก่บุคคลอื่น เพื่อให้อยู่ร่วมกันเป็นสังคม ” (๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๖)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวคิดในเรื่องวิธีการศึกษาในอีกโอกาส
หนึ่งว่า วิธีการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ จะต้องทำให้ผู้ศึกษาเองเกิด “ความฉลาดรู้” คือ “รู้แล้ว
สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้จริงๆ โดย ไม่เป็นพิษเป็นโทษ ” (๒๒ มิถุนายน ๒๕๒๔) การที่จะ
ทำให้เกิดภาวะเช่นนี้ได้ก็ต้องมีหลักปฏิบัติที่เหมาะสม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรง
แนะนำว่า วิธีการศึกษาที่จะแนะนำให้ใช้นั้น จะต้องปลูกฝังหลักปฏิบัติให้แก่นักศึกษา “อย่าง
น้อยสองประการ” ซึ่งจะได้อัญเชิญพระบรมราโชวาทที่กล่าวถึงหลักปฏิบัติทั้งสอง ดังนี้

“ประการแรก เมื่อจะศึกษาสิ่งใดเรื่องใดให้รู้จริง ควรจะได้ศึกษาได้ตลอด
ครบถ้วน

ทุกแห่งทุกมุม ไม่ใช่เรียนรู้แต่เพียงบางส่วนบางตอน หรือเพ่งเล็งเฉพาะแต่เพียง
บางแง่

บางมุม อีกประการหนึ่ง ซึ่งจะต้องปฏิบัติประกอบพร้อมกันไปด้วยเสมอ คือ
ต้อง

พิจารณาศึกษาเรื่องนั้นๆ ด้วยความคึกคักใจที่ตั้งมั่นเป็นปรกติ และเที่ยงตรงเป็น
กลาง ไม่ยอมให้รู้เห็นและเข้าใจตามอำนาจความเห็นี้ยวของอคติ ไม่ว่าจะ
อคติ

ฝ่ายชอบหรือฝ่ายชัง มิฉะนั้น ความรู้ที่เกิดขึ้น จะไม่เป็นความรู้แท้ หากแต่เป็น
ความรู้

ที่ถูกอำพรางไว้ หรือที่คลาดเคลื่อนวิปริตไปต่างๆ จะนำไปใช้เป็นประโยชน์จริงๆ
โดยปราศจากโทษไม่ได้” (๒๒ มิถุนายน ๒๕๒๔)

นอกจากนี้แล้ว วิธีการศึกษาที่จะบังเกิดผลตามเจตนารมณ์พื้นฐานของการศึกษา จะต้อง
เน้น “การฝึกฝนและปลูกฝังความรู้จักเหตุผล ความรู้จักรับผิดชอบชั่วดี” การฝึกฝนในลักษณะนี้
“เป็นสิ่งจำเป็นไม่น้อยกว่าการใช้วิชาการ” (๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๖) ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลที่ว่า

“การรู้จักพิจารณาให้เห็นเหตุเห็นผล ให้รู้จักจำแนกสิ่งผิดชอบชั่วดีได้โดยกระจ่าง
แจ้ง

ยอมทำให้มองบุคคล มองสิ่งต่างๆ ได้ลึกลงไป จนเห็นความจริงในบุคคลและใน
สิ่ง

นั้นๆ เมื่อได้มองเห็นความจริงแล้ว ก็สามารถจะใช้ความรู้และวิชาการ ปฏิบัติงาน
ทุกอย่าง

ได้ดีและถูกต้องยิ่งขึ้น เป็นประโยชน์แก่ตนแก่ผู้อื่นได้มากขึ้น...” (๒๖ พฤศจิกายน
๒๕๑๖)

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ สาระของการอบรมสอนสั่งจะต้องครอบคลุมความรู้สองประเภท
ด้วยกันคือ “ความรู้ทางวัตถุ” และ “ความรู้ทางจิตใจ” ความรู้ทางวัตถุ ก็คือ “วิชาความรู้
เพื่อที่จะทำมาหาเลี้ยงชีพ” ส่วนความรู้ทางจิตใจ ก็หมายถึง “วิธีที่จะคุ้มกันป้องกันร่างกายของตัว
คือวัตถุ ต่อสิ่งที่ไม่เป็นวัตถุ ต่อนามธรรมที่เป็นจิตใจ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง
ความกระหาย อำนาจก็เป็นสิ่งที่ยากที่จะควบคุม” การมีความรู้ทางจิตใจที่ได้ผลจริงก็คือ
ความสามารถหรือการ “รู้จักควบคุมจิตใจ ควบคุมสติของตัวให้สามารถใช้ความรู้ทางวัตถุนี้เพื่อ
เป็นประโยชน์ของตัวเอง” (๔ ธันวาคม ๒๕๒๓)

ความรู้ทางวัตถุที่กล่าวถึงข้างต้นนี้ ก็ตรงกับสิ่งที่พระเจ้าอยู่หัวทรงเรียกว่า “ ความรู้ในทางวิชาการ ” (๒๒ ตุลาคม ๒๕๑๗) ส่วนความรู้ทางจิตใจนั้น ก็จะตรงกับ “ความรู้ในทางชีวิต” (๒๒ ตุลาคม ๒๕๑๗) หรือ “ความรู้ในทางการประพฤติที่ดี” (๒๗ มีนาคม ๒๕๒๓)

ในสภาพเช่นที่กล่าวถึงนี้ การศึกษาที่ถูกต้องเป็น “ การฝึกมิใช่ในหลักวิชาเท่านั้นเอง แต่เป็นการฝึกยุทธวิธีดำเนินชีวิตทีเดียว ” เพื่อสามารถ “ ที่จะเผชิญปัญหาต่างๆ ในชีวิต ” (๓ มกราคม ๒๕๑๖) นั่นเอง

๕.๓ สรุป

โดยสรุปแล้ว การศึกษาที่ควรจะทำให้มีในประเทศไทย เพื่อพัฒนาคุณภาพของทรัพยากรไทย จากนัยของระบบพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่นำเสนอข้างต้นก็คือ

“การให้การศึกษาที่ครบถ้วนทั้งด้านศีลธรรมจรรยา วิชาสามัญ และวิชาชีพนั้น เป็นการปูพื้นฐานอย่างสำคัญในการพัฒนาคนให้เป็นคนดี มีความสามารถ ซึ่งจะ

เป็นกำลังในการสร้างเสริมความมั่นคงของบ้านเมืองต่อไปในวันข้างหน้า...” (๒๐ กันยายน ๒๕๒๗)

สมกับเจตนารมณ์ของการศึกษาที่ว่า เป็น “ การวางรากฐานที่ดีที่ถูกต้องในตัวบุคคล ทั้งด้านร่างกาย จิตใจและความรู้ทั้งปวง สำคัญที่สุด คือรากฐานด้านความรู้จักฝึกชอบชั่วดี รู้จักคิดตัดสินใจตามที่ถูกต้องที่เป็นธรรม ที่สร้างสรรค์” (๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๘)

ดังนั้น ระดับการศึกษาที่ดี ยังควรเป็นระบบที่ทำให้ นักศึกษา “เป็นผู้ที่รู้จักหน้าที่และพยายามที่จะนำความรู้เพื่อมาใช้เป็นประโยชน์สร้างบ้านเมืองให้เจริญ” (๒๒ มิถุนายน ๒๕๑๒) มีความรู้ลึกซึ้งฝึกชอบ ประพฤติปฏิบัติตัวให้เหมาะสม

แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับการศึกษาที่นำมาเสนอในรายงานนี้ สอดคล้องกับระบบความคิดเกี่ยวกับความเป็นครู อาจารย์ ความเป็นนักเรียนนักศึกษา ที่ได้เสนอไปแล้วในหน้าต้นๆของบทนี้ เป็นการย้ำระบบความคิดชุดเดียวกัน ไม่ว่าจะเริ่มต้นจากทัศนะในแง่มุมใด หรือบทบาทของกลุ่มบุคคล ทุกคนและทุกกลุ่มจะต้องรู้จักและซาบซึ้งใน

ภาระหน้าที่ของตน และปฏิบัติตามนัยของภาระหน้าที่นั้น อันเป็นสภาพที่สะท้อนถึงความรับผิดชอบของบุคคลนั้น

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ทั้งในแง่ของบุคคลที่มีหน้าที่มีหน้าที่จัดระบบการศึกษา และผู้ที่มีหน้าที่สั่งสอนอบรม ความรู้วิชาการ และความรู้ทางจิตใจ จึงต้องตระหนักเป็นพิเศษถึงความสำคัญขั้นพื้นฐานของการศึกษาและจักต้องพยายามทำให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี แม้ว่าจะเป็น การกระทำที่ยากลำบากก็ตาม ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงตระหนักเช่นกันว่า

“การให้การศึกษาที่สมบูรณ์มิใช่่ง่าย เพราะเป็นงานที่ละเอียดซับซ้อนและ กว้างขวาง มาก จะต้องใช้ความรู้ ความสังเกตจดจำ และความฉลาดรอบคอบเป็นอย่างมาก ทั้งต้องมีความเสียสละอดทน มีความเพียรพยายามอย่างแรงกล้าด้วยจึงจะกระทำ ให้สำเร็จได้...”(๒๓) พุทธกิจายน ๒๕๑๕)